Ο Τσαμαντάς στίς αρχές του 20ου αιώνα και τον μεσοπόλεμο

του Τσαμαντιώτη **Ηλία Σ.Τσουρή**

<u>Το χωριό</u>

Το χωριό μου, το 1913 που απελευθερώθηκε η Ήπειρος, είχε 1428 ψυχές. Τσαμαντάς του Δήμου Φιλιατών, του Νομού Θεσπρωτίας σήμερα, του Νομού Ιωαννίνων τότε και φυσικά του Τουρκικού Καζά Αργυροκάστρου πριν την απελευθέρωση.

Σκαρφαλωμένο στις πλαγιές της Μουργκάνας, μέσα στα δάση και τις χαράδρες, κρυφά και από Τον Θεό. Τώρα πώς βρέθηκαν τόσοι άνθρωποι πάνω στα βράχια και τις πλαγιές της Μουργκάνας; Δυστυχώς δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες.

 Ο Ηλιας Τσουρής σε νεανική ηλικία στην Αθήνα

Σύμφωνα με μια εκδοχή, το 1611, όταν άρχισε ο βίαιος εξισλαμισμός στην Ήπειρο, μετά την αποτυχημένη επανάσταση του Διονυσίου του Φιλοσόφου, πολλοί από τους κατοίκους της Θεσπρωτίας εξισλαμίσθηκαν.

Εκείνοι που δεν ήθελαν να εξισλαμισθούν και να προσκυνήσουν, έφυγαν για τα βουνά της Μουργκάνας και εκεί έζησαν τριακόσια τόσα χρόνια με μια χούφτα χώμα που το μάζευαν με τα ζεμπίλια στις πεζούλες που έχτιζαν οι ίδιοι, κουβαλώντας πέτρες από όπου τις βρίσκανε, και σπέρνανε σε κείνα τα κηπάκια, λίγα καλαμπόκια και κηπευτικά το καλοκαίρι και λίγο στάρι το χειμώνα, και μαζί με τα λίγα γιδοπρόβατα τους και τη μπόλικη ελευθερία που δεν τους έλειπε – μια και κόστιζε πολύ η καθυπόταξη τους στο «Ντοβλέτι».

 Μακεδονομάχος

Κατά μια άλλη εκδοχή, πολλοί απ' τους κατοίκους της περιοχής ήταν βυζαντινής καταγωγής, που προσπαθούσαν μετά την άλωση της πόλης, να φύγουν προς τη δύση, και ταξίδευαν κατά οικογένειες, φάρες γενιές, ένοπλοι με τα άλογα και τα κοπάδια τους, αλλά σπάνια έφταναν στη Δύση, συνήθως έμεναν για πάντα στην Ήπειρο, και ειδικά στα χωριά μας που ήταν ορεινά και παρείχαν ασφάλεια.
Η εκδοχή αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι υπήρχαν πολλά ονόματα και τοπωνύμια στην περιοχή βυζαντινής προέλευσης.

Σ' αυτό τον τόπο γεννήθηκα. Η γιαγιά Ζωίτσα η μάνα του πατέρα μου είχε τέσσερα παιδιά. Τον Δημήτρη γεννημένο το 1875. Τον πατέρα μου τον Σπύρο το 1879, την Ελένη που πέθανε νέα, και τον θείο τον Κωσταντή γεννημένο το 1895. Τους δύο πρώτους τους είχε στείλει στα αδέλφια της στην Πόλη.

Εκεί ο θείος ο Δημήτρης δεν μπόρεσε να προσαρμοσθεί, γνωρίστηκε με ανθρώπους του Μακεδονικού κομιτάτου και το 1903-4 βρέθηκε αντάρτης Μακεδονομάχος στη Δυτική Μακεδονία!... Παρ' όλο που ήταν τελείως αγράμματος και σε ηλικία 28 ετών.

Κι' όμως πάντα ζωηρός και ανήσυχος, μετά από οκτώ μήνες, πιάστηκε σε ενέδρα-σαν σύνδεσμος-καταπίνοντας σημείωμα που μετέφερε. Οι τούρκοι τον χτύπησαν τόσο πολύ, που όλη του τη ζωή πάθαινε επιληπτικές κρίσεις.

Πέρασε στρατοδικείο και καταδικάστηκε 15 χρόνια φυλακή και τον έστειλαν στις φυλακές Αργυροκάστρου. Εκεί έμεινε πέντε χρόνια και τρεις μήνες ως το 1908 οπότε με το κίνημα των Νεότουρκων αμνηστεύτηκε και επέστρεψε στο χωριό.

Σ' αυτό το διάστημα, η γιαγιά μου πήγε εννιά φορές στις φυλακές Αργυροκάστρου να τον δει -φυσικά με τα πόδια- διασχίζοντας τον ορεινό όγκο της Μουργκάνας σε 10 με 12 ώρες. Να του πάει πίτα, μάλλινες φανέλες και μάλλινες κάλτσες για την υγρασία της φυλακής!...

 Τούρκοι Ζαπτιέδες

Ο δεύτερος γιος της ο Σπύρος και αργότερα πατέρας μου, έμεινε στην Πόλη μέχρι το 1906, και επέστρεψε στο χωριό να παντρευτεί με εντολή της γιαγιάς μου. Κάθισε 56 μέρες παντρεμένος!... και έφυγε αυτή τη φορά για την Αμερική.

Ξαναγύρισε το 1912 μαζί με τους εθελοντές και τον αδελφό του τον Μακεδονομάχο που τον είχε πάρει κι αυτόν στην Αμερική. Εκείνη την εποχή οι Τούρκοι ενδιαφέρονταν μόνο για την ασφάλεια του «Ντοβλετιού»-που εκείνη την εποχή έτριζε» και την είσπραξη των φόρων.

Πήγαιναν οι στρατοχωροφύλακες στα χωριά και ζητούσαν τους φόρους. Αν τους έλεγαν πως δεν είχαν χρήματα, δεν ασκούσαν βία, απλώς τους δήλωναν ότι θα περιμένουν όσο να βρεθούν τα χρήματα. Αν ήταν χειμώνας απαιτούσαν τα γιατάκια τους να είναι δίπλα στο τζάκι και να κανονίσουν το φαγητό τους.

Κι αν έβλεπαν ότι δεν υπάρχει καμιά προετοιμασία για φαγητό τουφέκιζαν μια κότα, ένα αρνί ένα κατσίκι…δεν είχαν προτιμήσεις! Τώρα σκεφθείτε τα σπίτια που είχαν κορίτσια της παντρειάς ή νύφες γυναίκες των ξενιτεμένων αγοριών τους, και οι Τούρκοι ν' αλωνίζουν μέσα στο σπίτι.

Γι αυτό έπρεπε να βρεθούν αμέσως τα χρήματα να φύγουν οι Τούρκοι. Έτσι η γιαγιά είχε πάντα χρήματα γι αυτή την περίπτωση.

Όταν φτάσαμε στο 1913 μια μέρα πέρασε μια ελληνική στρατιωτική μονάδα από το χωριό. Όλοι τους έτρεξαν μικροί και μεγάλοι να δουν για πρώτη φορά έλληνες στρατιώτες εκτός απ' την καημένη τη γιαγιά.

Αυτή πήγε στο νεκροταφείο και άναψε τρέμοντας το καντήλι του παππού φωνάζοντας. Ξύπνα ορέ έρμε να δεις το ΛΕΝΙΚΟ! Το ΛΕΝΙΚΟ της γιαγιάς μου, τη λαχτάρα αιώνων, που κανένας τους δεν ήξερε τι είναι και κανένας τους ποτέ δεν έπαψε να το περιμένει.

 Η παράδοση του οχυρού Μπιζάνι. 21.02.1913

Με τη λευτεριά ήρθαν και οι δύο γιοι της από την Αμερική με τις χιλιάδες των εθελοντών που οι περισσότεροι έρχονταν ένοπλοι, ξεμπάρκαραν στην Πρέβεζα και γραμμή για το μέτωπο. Τον πατέρα μου που ήταν τελείως αγύμναστος τον είχαν στείλει στα έμπεδα, το θείο Δημήτρη που ήταν πρώην Μακεδονομάχος τον στείλανε στον Δρίσκο, σε μια μονάδα που ήταν οι πιο πολλοί ξένοι εθελοντές και τους έλεγαν Γαριβαλδινούς!..

Μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου κάθισαν αρκετό διάστημα στο χωριό και την άνοιξη του 1914, λίγο πριν από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο έφυγαν πάλι για την Αμερική, παίρνοντας μαζί τους και τον μικρότερο αδερφό τους τον Κωσταντή, που ήταν τότε 17 χρονών.

Και φθάνουμε στο 1919. Η γιαγιά Ζωίτσα ζήτησε από τον πατέρα μου -που δεν της χαλούσε ποτέ χατίρι- να της στείλει τον μικρό τον Κωσταντή να υπηρετήσει στο στρατό και να παντρευτεί… γιατί κοντεύει να εικοσιπενταρίσει!...

Κανείς δεν μπορούσε να φέρει αντίρρηση στη γιαγιά αλλά και κανείς… δεν ήθελε να κάνει κάτι τέτοιο. Ήρθε μαζί με τον πατέρα μου και παντρεύτηκε αμέσως την κοπέλα που του είχε διαλέξει η γιαγιά!..

Το 1920 κατατάχτηκε στο στρατό και στο τέλος του χρόνου που γεννήθηκε ο γιος του ο Ανδρέας αυτός είχε φύγει για την Μικρά Ασία και δεν γνωρίστηκαν ποτέ. Το 1922 ο θείος Κωστανής σκοτώθηκε!... Τα 1923 το ανακοίνωσαν στη γιαγιά και στη γυναίκα του.

Η γιαγιά σε σαράντα μέρες πέθανε από τον καημό της, γιατί θεωρούσε τον εαυτό της υπεύθυνο , χωρίς να ξεχάσει ν’ αφήσει ακόμα μια συμβουλή στη νύφη της αυτή τη φορά, να ξαναπαντρευτεί και να μη μείνει από 23 χρονών χήρα.

Αλλά αυτή δεν την άκουσε. Έμεινε μόνη της με το αγοράκι της, σ’ ένα καινούριο ξεχωριστό σπιτάκι που της είχαν φτιάξει τα δυο αδέρφια του άντρα της, σ’ ένα λόφο με θαυμάσια θέα στη χαράδρα του Κόζιακα, κοντά στο πατρικό κτήμα που το είχαν μοιράσει στα τρία, με λίγα χωραφάκια, που της αναλογούσαν, και τα λίγα κατοστάρικα από τον κρατικό κορβανά για τη θυσία του άνδρα της!…

_ Η Μάχη του Σαγγαρίου Αύγουστος 1921

Εγώ γεννήθηκα το 1923 και ο αδελφός μου ο Φώτης το 1925 και μεγαλώσαμε σχεδόν εκεί παίζοντας με τον γιο της τον Ανδρέα, και κυνηγώντας πουλιά και φίδια που τα σκοτώναμε πάντοτε. Η καημένη η θεία μας ήταν η καλύτερη θεία του κόσμου. Πάντα είχε κάτι ιδιαίτερο για μας για να μας φιλέψει και όταν δεν είχε, έβρεχε μια μεγάλη φέτα ψωμί και την πασπάλιζε με μπόλικη ζάχαρη.

Οι τρεις νύφες όπως τις έλεγε η γιαγιά ήταν πολύ αγαπημένες παρ' ότι ζούσαν μόνες τους με τους άνδρες τους στην Αμερική, όλες αγράμματες με μια πεθερά αυταρχική που αυτή κανόνιζε τα πάντα.

Εσύ Μαρίνα έλεγε στη μάνα μου σήμερα θα πας με τα γίδια, εσύ Θοδώρα θα σκαλίσεις τα καλαμπόκια και συ Ευγενία θα ποτίσεις τα κηπευτικά και αυτές οι δουλειές ήταν χωρίς τέλος από το πρωί ως το βράδυ χειμώνα καλοκαίρι.

Μετανάστευση στην Αμερική.

Την άλλη μέρα η γιαγιά πάλι από την αρχή. Εσύ Θοδώρα που είσαι πιο μικρή θα πας τα γίδια στο βουνό και θα τα αφήσεις με τα σκυλιά, θάρθεις να ζυμώσεις και να φουρνίσεις το ψωμί και το βράδυ θα πας να τα μαζέψεις και να τα αρμέξεις.

Εσύ Μαρίνα θα ταΐσεις τα παιδιά όλα μαζί και θα βάλεις μπουγάδα. Τα παιδιά ήταν έξι. Δύο του Δημήτρη και της Ευγενίας, τρία του Σπύρου και της Μαρίνας και ένα το ορφανό του Κωσταντή και της Θοδώρας που ήταν και η μεγάλη λαχτάρα της γιαγιάς.

Ζούσαν όλες αγαπημένες και δεν είχαν αλλάξει ποτέ κουβέντα παρ' ότι ήταν τρεις μάνες με έξι παιδιά και η γιαγιά από πάνω τους που έκανε πάντα τον επιλοχία και οι άνδρες των δύο στην Αμερική και της τρίτης στον τάφο στη Μικρά Ασία.

1936 ο Ανδρέας είναι 16 χρονών μόνο και η μητέρα του θέλει να τον παντρέψει Ήταν η μόνη φορά που αυτές οι τελείως αγράμματες γυναίκες που χαράμισαν τη ζωή τους ζώντας μονάχες τους μέσα στα δάση που μίλησαν σε αυστηρό τόνο η μια στην άλλη.

Θοδώρα τι πας να κάνεις θα πάρεις το παιδί στο λαιμό σου. Επειδή έζησες όλη σου τη ζωή χήρα και θέλεις εσύ παντρειά πας να παντρέψεις το παιδί στα δεκάξι του.

Τι είναι αυτά που λες μαρίνα. Τρέμω με τη σκέψη μη μου φύγει και το χάσω. Πολλά παιδιά που φεύγουν για την παλιά Ελλάδα δεν γυρίζουν πίσω. Τελικά τον πάντρεψε.

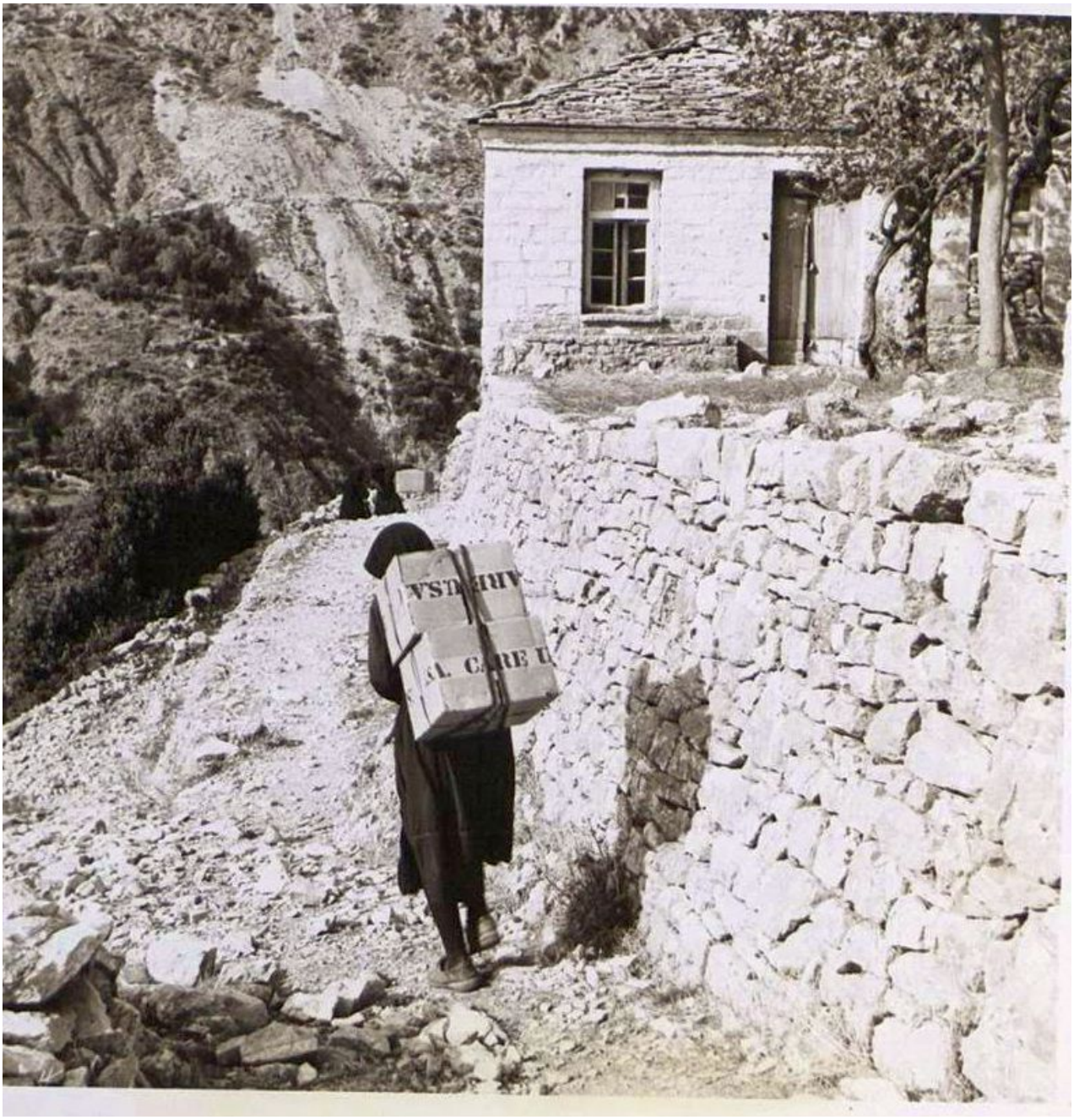
Κι έζησε μαζί με τον γιο της και την οικογένεια του στην Ηγουμενίτσα και πέθανε μετά τα ενενήντα της χρόνια. Εγώ ότι να έκανε η θεία Θοδώρα δεν θα πάψω ποτέ να λέω ότι αν υπάρχει παράδεισος η θεία μου θα είναι εκεί.

Ο Τσαμαντάς τα χρόνια του Μεσοπολέμου

-

RE U.S.A. CA

Ο Πάππου-Νίτσος

Από το σόι της μάνας μου η γιαγιά μου η Στάθω, μόνη της και αυτή ο άντρας της και παππούς μου και αυτός στην πόλη όλη του τη ζωή, κόρη του παπά Νίτσου, ήταν πέντε αδερφές είχαν και έναν αδελφό τον Νικόλα.

Ο μητροπολίτης Προύσης Ναθαναήλ που πέθανε το 1908 ήταν μπάρμπας τους και έστειλε τον Νικόλα στην Πόλη όπου τελείωσε τη μεγάλη του γένους σχολή και τον προόριζαν για δεσπότη, όμως δεσπότης ποτέ δεν έγινε.

Προς μεγάλη απογοήτευση του παπά πατέρα του είχε δημιουργήσει μια ερωτική σχέση και αποπροσανατολίστηκε όπως έλεγαν…Γιατί ούτε αυτή η σχέση κατέληξε σε γάμο.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα εργάστηκε κοντά στο θείο του τον μητροπολίτη Προύσης και αργότερα ασχολήθηκε με τραπεζικές εργασίες κοντά στους αδελφούς Ηλιάσκους που ήταν και αυτοί ηπειρωτικής καταγωγής.

Ο Τσαμαντιώτης λόγιος Νικόλαος Νίτσος

Το 1914 επέστρεψε στο χωριό να δει τους δικούς του, όπως έλεγε -για να ξεχάσει όπως έλεγαν οι δικοί του- το χαμένο του έρωτα!… Τον Αύγουστο του 1914 κηρύχτηκε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος δεν μπόρεσε να επιστρέψει στην πόλη ξανά και έτσι τον κέρδισε το χωριό.

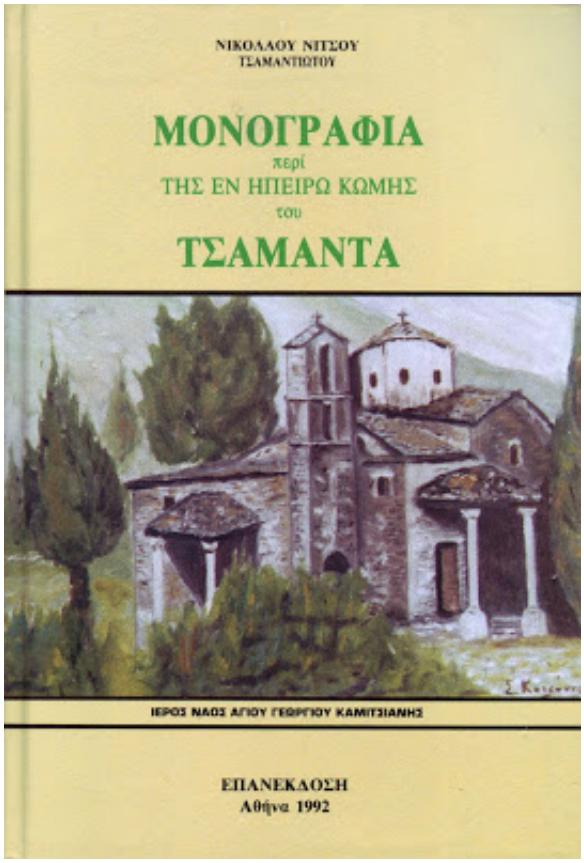
Εκεί εξακολούθησε να ασχολείται με τραπεζικές εργασίες εξυπηρετώντας τους χωριανούς μετανάστες. Διακόσιες πενήντα από τις τετρακόσιες οικογένειες του χωριού είχαν τότε έναν άνθρωπο στην Αμερική.

Ήταν πολύ μεγάλος επίσης ο αριθμός των μεταναστών από τα διπλανά χωριά της Μουργκάνας, όπως Λιντίζντα, Πόβλα, Μπαμπούρι, Λιάς και αυτά με εκατοντάδες μετανάστες.

Ο μπάρμπα-Νίτσος όπως τον φωνάζαμε ήταν τέρας μορφώσεως. Μιλούσε και έγραφε άνετα Τουρκικά, Γαλλικά, Αγγλικά, Ιταλικά και Αραβικά εκτός από την Ελληνική γλώσσα την οποία γνώριζε και χειριζόταν εξαιρετικά.

Ήταν συνδρομητής σε δύο ή τρεις Τουρκικές εφημερίδες -εγώ θυμάμαι την Τζουμχουριέτ- μια γαλλόφωνη που έβγαινε στην Πόλη, τους TIMES της Νέας Υόρκης τις ελληνόφωνες Εθνικός Κήρυξ και Ατλαντίς της Νέας Υόρκης, τον Φάρο της Αλεξάνδρειας, την Ακρόπολη των Αθηνών, δυο Γιαννιώτικες, μια ημερήσια και μια εβδομαδιαία και την Θεσπρωτία Φιλιατών.

Ήταν επίσης πολύ μεγάλος φίλος του βιβλίου. Η βιβλιοθήκη και τα ντουλάπια του σπιτιού του ήταν γεμάτα βιβλία, ελληνικά και ξένα που μετά το θάνατο του το 1940 λεηλατήθηκαν.

Ο συγχωρεμένος ο παππούς ασχολήθηκε με την Λαογραφία και με την έκδοση σχετικών βιβλίων. Θυμάμαι μέχρι το 1935 που έφυγα απ' το χωριό ο κήπος του ήταν γεμάτος παιδιά ανίψια και εγγόνια. Μας έδινε γλυκά και σοκολατάκια και τις μεγάλες γιορτές δίφραγκα και τάλιρα.

Του Αγίου Νικολάου που ήταν η ονομαστική του γιορτή και στη γιορτή των Τριών Παίδων που ήταν η παραδοσιακή γιορτή του Νιτσέικου σπιτιού μαζεύονταν οι πέντε αδερφές του με τους άντρες τους με τα παιδιά και τα εγγόνια τους σύνολο 60-70 άτομα και επειδή ήταν Σαρακοστή έτρωγαν βακαλάο με πατάτες στο φούρνο και κατακλυσμό από νηστίσιμες πίτες.

Εκείνη την εποχή η μάνα μου με έστελνε και του ζητούσα εφημερίδες. Φυσικά όχι για διάβασμα αλλά για γενική χρήση. Και εγώ που τότε πήγαινα στο Δημοτικό, διάβαζα όσες μπορούσα από τις ελληνόφωνες και μετά τις έπαιρνε η μάννα για κάθε χρήση και οι υπόλοιπες στις δάφνες!… που ήταν η υπαίθρια τουαλέτα μας.

Ευγνωμονώ πάντοτε αυτόν τον παππού μου γιατί κοντά του έμαθα να αγαπώ τις εφημερίδες κι από αυτές έμαθα γράμματα, γνώρισα έστω κι από μακριά γίγαντες της σκέψης που με έμαθαν να σκέπτομαι, να παίρνω σωστή θέση στα καθημερινά προβλήματα να μπορώ να ενημερώνομαι για τα πάντα, πως σκέπτονται και τι κάνουν οι συνάνθρωποι μας στις άλλες χώρες, ακόμη και πως μπορώ να κρύψω την αμορφωσιά μου.

Ο Πατέρας

Το 1919 που ήρθε ο πατέρας μου από την Αμερική είχε 15.000 δολάρια ποσό σοβαρό για κείνη την εποχή αλλά δυστυχώς δεν ήξερε να το διαχειριστεί. Πήγε τρεις φορές στην Αθήνα για να αγοράσει ένα σπίτι ,όπως έλεγε, και δεν αποφάσισε τελικά.

Τα δραχμοποίησε, όπως έκαναν οι μετανάστες της εποχής για μεγαλύτερο τόκο. Δεν μπόρεσε να δει ότι η δραχμή μέρα με τη μέρα περνούσε στην ανυπαρξία και δεν αγόραζες τίποτα. Τα χρήματα του σχεδόν εκμηδενίστηκαν. Το 1922 υποτιμήθηκε η δραχμή κατά 25%.

Προσπάθησε ν' ασχοληθεί με το εμπόριο στο χωριό για να επιζήσουν αλλά σε δυο τρία χρόνια δεν έμεινε τίποτα Ξαναθυμήθηκε την Αμερική και προσπάθησε να φύγει αλλά διαπίστωσε ότι ο μεταναστευτικός νόμος είχε αλλάξει και δεν μπορούσε να φύγει.

Στο μεταξύ τα παιδιά είχαν γίνει τέσσερα! Αρχές του 1920 γεννήθηκε ο Μιχάλης, σε 18 μήνες η Ελένη και το 23 εγώ. Η φτώχεια είχε αρχίσει να θρονιάζεται σταυροπόδι στο σπίτι… Η μάνα μας ξημεροβραδιάζονταν στον αργαλειό της για λίγα χρήματα.

Εκείνη την εποχή χάσαμε το Μιχάλη και την Ελένη. Ο πρώτος την Τετάρτη και η Ελένη την Παρασκευή. Γιατρός στο χωριό δεν υπήρχε και για να φέρεις από το Φιλιάτι ήθελες άλογο και πεντακοσάρικο που δεν υπήρχε, γι' αυτό η μάνα μας φώναξε τον παπά να τα κοινωνήσει και έτσι τουλάχιστον έκανε το χριστιανικό της καθήκον…

Παραμονή Χριστουγέννων του 1925 ήρθε ο Φώτης το πέμπτο κατά σειρά αδερφάκι. Τα όρια της φτώχειας συνεχώς επεκτείνονταν. Η μάνα όλη τη νύχτα στον αργαλειό στο κατώι, μαζί με τα γίδια και τον γάιδαρο που την ζέσταιναν με τη συντροφιά τους και ο πατέρας που της κατέβαζε μέσα στη νύχτα λίγα κάρβουνα στο μαγκάλι για να ζεστάνει τα πόδια της.

Από την Άνοιξη του 1926 πήγε και ο πατέρας στη δουλειά, δουλειά να την κάνει Ο Θεός. Αλλά άμα έχεις ανάγκη, αν δεν πάρεις πολλά θα πάρεις λίγα μαζί με το κουράγιο να βγάλεις τη φτώχεια απ' το σπίτι.

Η δουλειά ήταν στο δρόμο Γιάννενα Ηγουμενίτσα και τέσσερις-πέντε ώρες μακριά από το χωριό και φυσικά κοιμόταν όλοι τους εκεί στην άκρη του δρόμου σε παράγκες. Το ωράριο ήλιο με ήλιο. Περίπου 12 ώρες την ημέρα και το μεροκάματο 25 δραχμές.

Αγόραζες 21/2 οκάδες άσπρο ψωμί και τρεις μαύρο. Ούτε ασφάλεια ούτε περίθαλψη. Και να τους ψήνει η ελονοσία από πάνω. Αλλά τότε δεν μιλούσε κανένας.

Όταν άρχισαν να μιλάνε ήταν 10 χρόνια αργότερα και τότε τους μάθαιναν το τραγούδι «γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει πατέρα». Ήθελα νάξερα εάν ο κύριος αυτός που έγραψε αυτό το τραγούδι, είχε δουλέψει ποτέ αυτός ή ο πατέρας του δώδεκα ώρες την ημέρα για 25 δραχμές και τι θα έκανε, θα έψαχνε να βρει πολυβόλο ή θα δόξαζε Τον Θεό…

 Γυναίκα στον αργαλειό. Φωτογραφία Σπύρου Μελετζή

Στο μεταξύ η βασική πηγή εισοδήματος στο σπίτι ο αργαλειός της μάνας. Όλες οι κοπέλες του χωριού που παντρεύονταν εκείνη την εποχή είχαν κάτι από τα χέρια της , μα βελέντζα μα κιλίμια. Ο πατέρας το χειμώνα δεν είχε δουλειά για να πληρώνεται, αλλά μπανταλοδουλειές όπως έλεγε η μάνα μας, δουλειές μόνο για να παιδεύεται.

Μετακινούσε πεζούλες για να κερδίσει ένα μέτρο τόπο και συμπλήρωνε το κενό με χώματα που έφερνε με το ζεμπίλι αφού είχε φυτέψει καινούργια δέντρα. Εκείνο τον καιρό άρχισε να πηγαίνει απ τα δεκάξι της για μεροκάματο και η αδελφή μας η Κατερίνα για κάνα ζευγάρι παπούτσια ή κάνα ντρίλι. Μια και η μόνη πολυτέλεια στο σπίτι ήταν το καντήλι. Μπορεί τα φασόλια μας να μην είχαν ποτέ λάδι, αλλά το καντήλι ήταν πάντα αναμμένο.

Την εποχή που ο πατέρας δούλευε στο δρόμο και η μάνα είχε δουλειές στα χωράφια με έπαιρνε και μένα κοντά της, με έβαζε καβάλα στο γάιδαρο, και φεύγαμε μια ώρα νύχτα να ξημερωθούμε στα χωράφια.

Εγώ πέντε έξι χρονών τότε, έπαιζα κάτω απ' τον ίσκιο μιας τεράστιας γκορτσιάς, εκεί κρεμούσε και το σακούλι με ότι φαγώσιμο υπήρχε. Το μπουκάλι με το γάλα που ήταν το κύριο φαγητό μας το έβαζε στο αυλάκι που κυλούσε δίπλα μας με δροσερό νερό για να μη ξινίσει.

Μετά από δυο τρεις ώρες -πάντα χωρίς ρολόι μόνο με τις σκιές παρακολουθώντας τον ήλιο- ξεκρεμούσε το σακούλι με το ψωμοτύρι και ετοίμαζε το φαγητό μας συνήθως παπάρα με γάλα στο μπακιρένιο σαγάνι που υπήρχε πάντα στην καλύβα.

Στο μεταξύ το ψωμί που ήταν κρεμασμένο στο δέντρο είχε δεχθεί επίθεση από δυο τρία εκατομμύρια μυρμήγκια και η μάνα μου το χτυπούσε με δύναμη σε μια πέτρα να φύγουν ή άναβε φωτιά και το πύρωνε οπότε καίγονταν.

Δεν ήταν λίγες οι φορές που αποκαμωμένοι από την κούραση μέναμε το βράδυ στην καλύβα και έτσι κερδίζαμε το χρόνο της διαδρομής που ήταν δυο ώρες να πάς και νάρθεις στο χωριό. Θυμάμαι ένα μεσημέρι που πήγε να πάρει το μπουκάλι με το γάλα από το αυλάκι, με τρόμο είδε ένα φίδι που είχε βγάλει το χάρτινο βούλωμα του μπουκαλιού και είχε χώσει το κεφάλι του μέσα στο γάλα!.. Ως

συνήθως σκότωσε το φίδι και έχυσε το γάλα.

Το 1932-33 εγώ δέκα χρονών πια, είχα πάει μαζί με τη μάνα μου στο Φτελιά στις πλαγιές της Μουργκάνας όπου είχαμε ένα χωραφάκι 2-3 στρέμματα. Το σπέρναμε στάρι και τον Ιούνιο που το θερίζαμε ξανασπέρναμε καλαμπόκι ξερικό. Τότε στα βουνά και λόγω των πολλών δασών έβρεχε κάθε μέρα θέριευε και ήταν και πιο νόστιμο από τα καλαμπόκια των κάμπων.

Ένας κίνδυνος υπήρχε μόνο. Απ' τα πολλά αγριογούρουνα υπήρχε σοβαρός κίνδυνος να μη μαζέψεις τίποτε να το φάνε όλο τα αγριογούρουνα. Κι έτσι αποφασίσαμε να πάμε να το δούμε μαζί με τη μάνα.

Εκείνη τη χρονιά ένας ξάδερφος του πατέρα μου του είχε στείλει ένα δέμα από την Αμερική με ρούχα μεταξύ των οποίων υπήρχε κι ένα μπαγιασόν, ένα σκληρό ψάθινο καπέλο το οποίο φορούσα εγώ. Στο δρόμο μας έπιασε μια βροχή σωστός κατακλυσμός και εγώ το μόνο που σκεφτόμουν ήταν το ψαθάκι μου που είχε γίνει αγνώριστο και τα παπούτσια μου που ήθελαν από καιρό πέταμα, είχαν διαλυθεί τελείως.

Επί τέλους φτάσαμε στο λάκκο της Αγοριάς εκεί που ήταν η καλύβα του Σταύρο-Κέντρου, σταθήκαμε να προφυλαχτούμε κάπως απ' τη βροχή και να ξεκουραστούμε απ' την τόση ανηφόρα. Από κει που βρισκόμαστε ως το χωράφι μας, ήταν παραπάνω από μισή ώρα και η μάνα μου μου πρότεινε να πεταχτεί μόνη της να δει τα χωράφια και τα παπούτσια μου είχαν διαλυθεί.

Μου είπε να μη φοβάμαι γιατί θα γυρίσει γρήγορα, όσο για τη βροχή, όχι μόνο δεν είχε σταματήσει αλλά και δυνάμωνε πιο πολύ είχε πέσει και ομίχλη και το ποταμάκι δίπλα από την καλύβα κατέβαζε κούτσουρα και βούιζε μέσα στο δάσος, ένας έλατος πήρε φωτιά από κεραυνούς που έπεφταν, και οι λύκοι που μ' αυτόν τον καιρό γίνονται επιθετικοί…

Άρχισα να φοβάμαι και να φωνάζω με όλη μου τη δύναμη μάνα!... Κάποτε μου αποκρίθηκε. Έρχομαι μη φοβάσαι. Πράγματι είχε έρθει αλλά ήταν αδύνατο να περάσει το ξεροπόταμο που μας χώριζε. Όλη η κατηφορική χαράδρα που μας χώριζε είχε μεταβληθεί σε ορμητικό ποτάμι και ούτε σκέψη να επιχειρήσει να το περάσει, γιατί ήταν πολύ επικίνδυνο.

Έπρεπε να σταματήσει η βροχή και σιγά-σιγά το ξεροπόταμο θα λιγόστευε. Πράγματι σε δυο τρεις ώρες το ποτάμι λιγόστεψε και η μάνα μου το πέρασε. Είμαστε και οι δυο μας βρεμένοι ως το κόκαλο και τρέμαμε από το κρύο Αύγουστος μήνας!... και μεσημέρι όπως υπολογίζαμε.

Όσο για το μπαγιασόν μου, που είχε τα χάλια του, μετά από τέσσερα πέντε χρόνια μπόρεσα να εκτιμήσω την αξία του, που είδα στον κινηματογράφο τον Μωρίς Σεβαλιέ να έχει ένα τέτοιο καπέλο και να το παίζει στα χέρια χορεύοντας και τραγουδώντας.

 Δημοτικό σχολείο στα χρόνια του μεσοπολέμου.

Το 1930 εγκαινιάσθηκε στο χωριό το καινούριο Δημοτικό Σχολείο που έχτισαν οι χωριανοί μετανάστες από το Γούστερ της Μασαχουσέτης. Τα παλιό ήταν πάνω από 150 χρονών και το είχε χτίσει η δημογεροντία της εποχής.

Το χωριό ήταν προνομιούχο στη τουρκική διοίκηση και οι χωριανοί είχαν δικαίωμα να χτίζουν σχολεία και εκκλησίες αν μπορούσαν να τα συντηρούν. Στην ουσία ήταν αδυναμία της Τουρκικής διοίκησης να καθυποτάξει αυτά τα χωριά και τα κήρυσσε υπό την προστασία του τάδε… πασά.

Με λίγα λόγια έλεγε στους Τούρκους που συνόρευαν μ' αυτά τα χωριά. Μη πετάτε πέτρες στα σκατά!…τους δίνανε και μια βούλα -σφραγίδα- για του λόγου το ασφαλές και ήταν όλοι τους ήσυχοι.

Σ' ένα τέτοιο Σχολείο, απομεινάρι εκείνης της εποχής, πήγα κι εγώ τις δυο πρώτες τάξεις του δημοτικού το 1928-1930. Η τρίτη τάξη του Δημοτικού μας βρήκε στο καινούριο Σχολείο. Τότε άρχισε να λειτουργεί και το σχολικό συσσίτιο που το χρηματοδοτούσε η αδελφότητα των χωριανών στην Αμερική.

Τα πιο φτωχά παιδιά έτρωγαν κάθε μέρα στο σχολείο εκτός από την Κυριακή. Το παλιό Σχολείο είχε μετατραπεί σε τραπεζαρία. Την όλη οργάνωση και την προετοιμασία του φαγητού την είχε αναλάβει ένας άγιος άνθρωπος, ο επιστάτης του σχολείου, που είχε αυτή τη θέση ως ανάπηρος της Μικράς Ασίας και που στην ουσία προΐστατο ενός θηριοτροφείου 350 παιδιών, χώρια τις άλλες φροντίδες.

Σόμπες, μικροτραυματισμούς, τουαλέτες, σχολικό κήπο κ.λ.π. Τις τρεις μέρες την εβδομάδα Τρίτη - Πέμπτη - Σάββατο που το φαγητό ήταν κρέας ερχόταν πάντοτε 10-15 παιδιά παραπάνω.

Ο καημένος ο Μπάρμπα Γιώργης ποτέ δεν έδιωχνε κανένα παιδί παρ' όλο που οι θέσεις ήταν αριθμημένες. Πάντα τους βόλευε όλους και το φαγητό έφτανε για όλους. Θυμάμαι ακόμα ότι κάποιος ταξιδιώτης είχε φέρει μια μπάλα ποδοσφαίρου. Ποιος να πρωτοπαίξει απ' τα 350 παιδιά!

Εξαιρούνταν τα κορίτσια. Αλλά πάλι οι κανίβαλοι ήταν πάρα πολλοί. Τη λύση βρήκε από τους δασκάλους μας ο κύριος Κονιδάρης που ήταν υπεύθυνος για τα αθλητικά. Σε κάποια στιγμή τον ακούμε να λέει οι τσαρουχάδες και οι ξυπόλυτοι έξω! Αυτό ήταν άδικο!.

Και οι δυο αυτές κατηγορίες μαζί ήταν η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών. Μόνο τα παιδιά των Αμερικάνων είχαν παπούτσια. Οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι αγόραζαν στα παιδιά τους

τσαρούχια με πρόκες. Εγώ φόρεσα τέτοια τσαρούχια.

Και από τον Μάρτη που καλοκαίριαζε κάπως ως τον Νοέμβρη είμαστε όλα κορίτσια αγόρια ξυπόλυτα. Κάθε Πέμπτη γύρω στις δέκα περνούσε από το χωριό μας το Ιταλικό αεροπλάνο της γραμμής που πήγαινε στην Αθήνα.

Όταν πλησίαζε ο βόμβος του αεροπλάνου αυτομάτως τα παιδιά άρχιζαν να ουρλιάζουν φωνάζοντας το αεροπλάνο το αεροπλάνο και βγαίνοντας έξω μη μπορώντας ποτέ και κανένας να επιβάλει την τάξη. Το πέρασμα του αεροπλάνου και η παρακολούθηση του είχε γίνει αυθαίρετο δικαίωμα και κατεστημένο του μικρόκοσμου στο χωριό.

Τέλος ο χωριανός μας δάσκαλος Βασίλης Μαλάμης -θα ήταν ασέβεια στη μνήμη του αν τον ξεχνούσα- σε ηλικία 80 χρονών κρατούσε ακόμα τη θέση του στο σχολείο, δεν ξέρω εάν αυτό το έκανε γιατί υπήρχε έλλειψη διδακτικού προσωπικού. Εκείνο που εγώ πίστευα και πιστεύω ακόμα είναι ότι παρέμεινε στη θέση του από τη μεγάλη αγάπη του για τα παιδιά.

Εκείνο που τον έκανε ασυναγώνιστο ήταν το μάθημα της σύγχρονης ιστορίας. Ήξερε όλη την ιστορία του στρατού μας, επίσης τους πολιτικούς της εποχής, μιλούσε για την εξόρμηση προς τη Θεσσαλονίκη, για την παρασπονδία των Βουλγάρων και την ήττα τους στο Λαχανά και στο Κιλκίς και στη συνέχεια μιλούσε για την απελευθέρωση της Ηπείρου όπου ήξερε όλους τους αξιωματικούς ακόμα και με τα μικρά τους ονόματα.

Όσο για την Μικρασιατική καταστροφή γνώριζε τα πάντα για το ρόλο που έπαιξαν οι ξένοι και μας έβαλαν να παίξουμε το δικό τους παιχνίδι και μετά μας εγκατέλειψαν, για τον Ελληνισμό της Μικράς Ασίας που με τις φαγωμάρες των πολιτικών μας τον θάψαμε. Το μάθημα της Ιστορίας ήταν πάντα εκτός προγράμματος και το παρακολουθούσαν όλες οι τάξεις ακόμη και οι άλλοι δυο δάσκαλοι η κα Πηνελόπη Μανωλάτου και ο κ. Κονιδάρης.

 Κόρη με παραδοσιακή φορεσιά. Φωτογραφία Σπύρος Μελετζής.

Στις 14 Ιουνίου του 1934 δώσαμε εξετάσεις αποφοίτησης από το δημοτικό σχολείο μαζί με την καθιερωμένη σχολική γιορτή. Θυμάμαι καλά ότι ο δάσκαλος μου και διευθυντής του σχολείου έπιασε τον πατέρα μου από το μπράτσο του και του είπε μπάρμπα Σπύρο θα αδικήσεις τον Ηλία αν δεν τον στείλεις στο γυμνάσιο.

Θυμάμαι την απάντηση του πατέρα μου: κύριε Κονιδάρη το καταλαβαίνω κι εγώ αλλά τα οικονομικά της οικογένειας είναι στο μηδέν και δεν μπορούμε να τον στείλουμε. Και τι θα κάνει. Θα πάει να δουλέψει αν όχι φέτος του χρόνου οπωσδήποτε.

Κι' έτσι έγινε. Από το Φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς οι δικοί μου λογάριαζαν να με στείλουν βαρελά στην Πελοπόννησο με κάτι Λειώτες. Αυτοί θα μου μάθαιναν την τέχνη του βαρελά και θα μου έδιναν και 200 δρχ. το μήνα.

Μόλις το άκουσε η θεία Μαρίνα η Σταυρούλω -πρώτη ξαδέλφη της μάνας μου- πήγε στη μάνα μου και της είπε. Μαρίνα να μην αφήσεις το παιδί να πάει στην Πελοπόννησο. Εκεί οι μαστόροι γυρίζουν σαν τους γύφτους από χωριό σε χωριό, φορτωμένοι τα εργαλεία τους και κοιμούνται στις καλύβες και στις εκκλησιές.

Το παιδί είναι μικρό και αδύνατο, αφήστε το κανένα χρόνο ακόμη να μεγαλώσει λιγάκι και να δυναμώσει και ύστερα βλέπουμε. Και οι δυο τους δεν θέλανε να ακούν για ταξίδια και μετανάστευση. Ο άνδρας της ο Νικόλα Σταυρούλης είχε φύγει το 1916, στο δεύτερο του ταξίδι για την Αμερική και την είχε αφήσει μόνη της με τα δυο αγόρια της και στο τρίτο έγκυο, τον Μάρκο που δεν γνωρίστηκαν ποτέ με τον πατέρα του αν και αυτός πέθανε στην Αμερική το 1976… χωρίς να γυρίσει ποτέ στο χωριό.

Η καημένη η Θεία Μαρίνα έζησε μόνη της όλη της τη ζωή με τα αγόρια της ενώ ο άνδρας της εκπλήρωνε μόνο τις οικονομικές του υποχρεώσεις στα παιδιά του. Οι γονείς μου συμφώνησαν με την υπόδειξη της θείας Μαρίνας κι έτσι έμεινα ακόμη μια χρονιά στο χωριό βοηθώντας τον πατέρα μου στα χωράφια που δεν αποδίδανε τίποτε.

Η φτώχεια σταυροπόδι στο σπίτι. Το μόνο εισόδημα ο αργαλειός της μάνας που ευτυχώς βοηθούσε

για τα στοιχειώδη δηλαδή για το ψωμί έστω κι από καλαμποκάλευρο που έφερνε από τη Ρουμανία ο πατέρας της πατρίδος ο Βενιζέλος!..

Χύμα στα σαπιοκάραβα το οποίο από την υγρασία αποχτούσε πολλές φορές μια μπόχα σαπίλας και δεν τρωγόταν με τίποτα και το δίνανε κι αυτό με το δελτίο στις ορεινές περιοχές δέκα οκάδες το άτομο και το πλήρωναν και πέντε δρχ. την οκά…

Όσο για κανένα παπουτσοτσάρουχο -γιατί η ξυπολυσιά ήταν ανυπόφορη το χειμώνα- για λίγο λάδι που το παίρναμε οκά-οκά και που παρά τη φτώχεια που μας έδερνε πρώτη προτεραιότητα ήταν πάντα το καντήλι γιατί πέρα από τους άγιους που φώτιζε, φώτιζε όλη τη νύχτα και το σπίτι. Δεν ήταν όμως και λίγες οι φορές που η μεγάλη μας αδερφή η Κατερίνα έκανε καμιά πίτα και πολύ συχνά έβαζε και στα φασόλια γιατί ο πατέρας έλεγε ότι τα όσπρια δεν τρώγονται νερόβραστα.

Στα στοιχειώδη που ήταν απαραίτητα ήταν και το πετρέλαιο. Η μάνα μας συχνά καυγάδιζε μαζί μας για τη λάμπα. Πίστευε ότι καταναλώνει πολύ πετρέλαιο και προτιμούσε τις γκαζοφωτιές που μετακινούνταν και πιο εύκολα, τις πήγαινες όπου ήθελες χωρίς τον κίνδυνο να σπάσει το λαμπόγιαλο.

Γιατί τότε υπήρχε κίνδυνος να κηρυχθεί… εθνικό πένθος. Γιατί που να βρεθεί τάλιρο ν' αγοράσουμε καινούριο. Οι γονείς μας πάντα έλεγαν ότι δεν πρέπει ποτέ ν' αγοράζουμε κάτι βερεσέ. Και αν έχεις πρόβλημα μπάρμπα Σπύρο τότε τι κάνεις τον ρωτούσαν καμιά φορά οι δικοί μας.

Το καταργείς το πρόβλημα έλεγε. Είναι θέμα αξιοπρέπειας για τον καθένα μας να μην αγοράζει ποτέ επί πιστώσει. Και κάτι ακόμη που μας έλεγε συχνά ο πατέρας ήταν ότι δεν υπάρχει μεγαλύτερη ταπείνωση από το να έρθει στην εκκλησιά ο δίσκος μπροστά σου και συ να μην έχεις να ρίξεις ούτε μια δεκάρα.

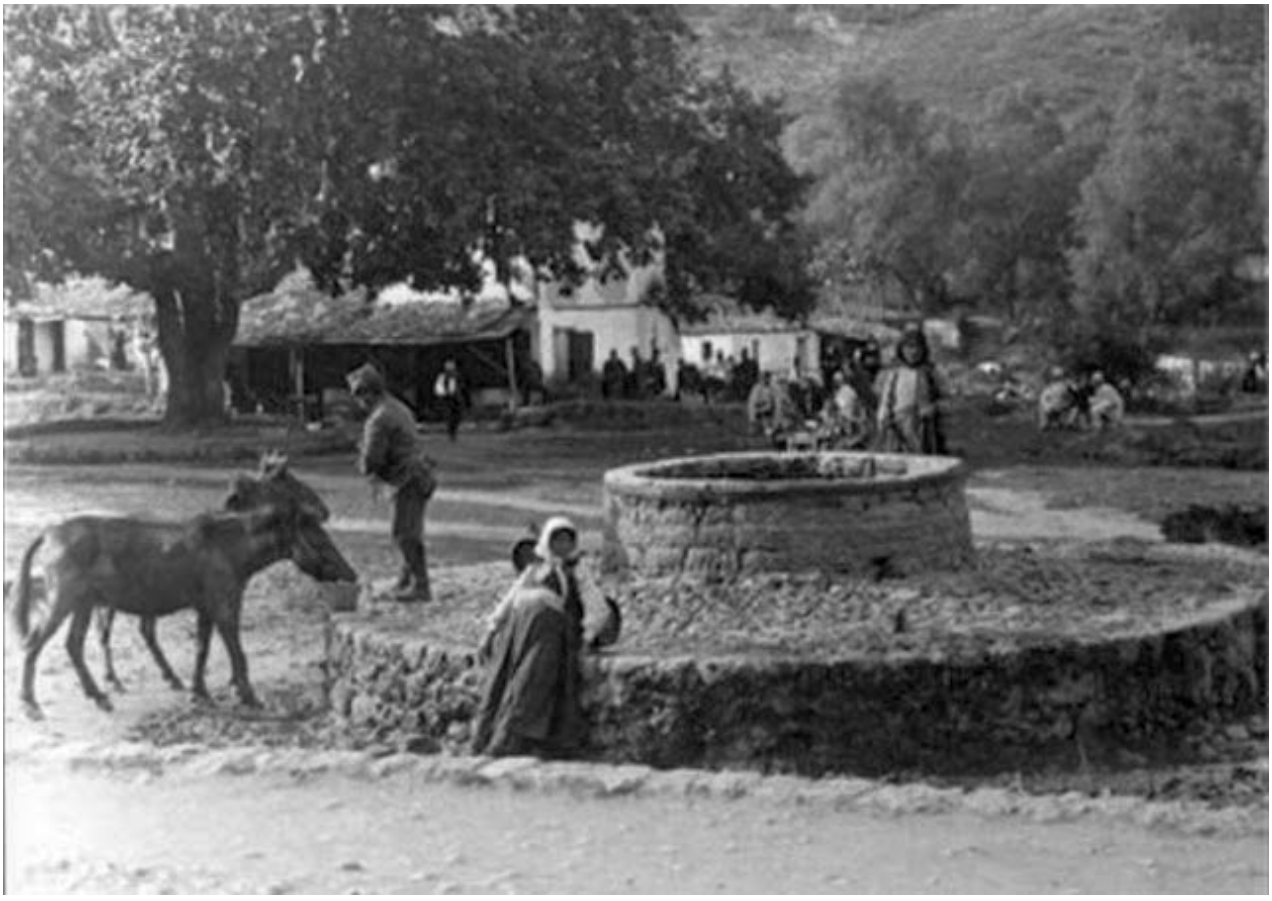
Η πόλη των Φιλιατών μετά την απελευθέρωση.

-

 Ο Ηλίας Τσουρής έφηβος στους Φιλιάτες

Η πρώτη ξενητιά

Μάρτιος 1935. Ο πατέρας χθες πήγε στο Φιλιάτι για δουλειές και πήγε και είδε τον ξάδερφο μου τον Αντρέα που σαν ορφανό πολέμου ζούσε στο οικοτροφείο και μάθαινε την τέχνη του ράφτη.

Ο Αντρέας του είπε να πάω να δουλέψω σ' ένα εστιατόριο που ζητάνε ένα παιδί, ότι είναι καλοί άνθρωποι και έχουν και αυτοί παιδιά και ότι θα μου έδιναν εκατό δραχμές το μήνα, το φαγητό μου και δωμάτιο για ύπνο.

Ο πατέρας που είχε δουλέψει στην Αμερική σε εστιατόρια και ξενοδοχεία ήταν ο μόνος που ήξερε τι δουλειά θα κάνω και την προτιμούσε από κείνη του γανωτή και του βαρελά στην Πελοπόννησο.

Εξ άλλου αν δεν σου αρέσει σηκώνεσαι και φεύγεις ενώ αν είσαι στην Πελοπόννησο τι θα κάνεις; Έτσι ενέδωσε και η μάνα που δεν ήθελε ούτε ν' ακούσει για την Πελοπόννησο. Και στις 21 Μαρτίου του 1935 με τον πατέρα μου και καβάλα στο γάιδαρο φεύγω για το Φιλιάτι.

Ήμουν έντεκα χρονών οκτώ μηνών και δεκατριών ημερών και αναλάβαινα να κερδίσω τη ζωή μου μόνος μου! Πώς με ποιο τρόπο με ποια εφόδια; Σε όλη τη διαδρομή των οκτώ ωρών ως το Φιλιάτι αυτά σκεπτόμουν…

Εξ' άλλου δεν ήμουν ο πρώτος. Όλοι οι χωριανοί μου το ίδιο δεν έκαναν; Φτάνοντας στο Φιλιάτι πήγαμε στο εστιατόριο όπου μας υποδέχθηκε ο κυρ Αναστάσης που είχε το μαγαζί. Με ρώτησε πόσων χρονών είμαι και του είπα 12.

Μικρός δεν είσαι; με ξαναρώτησε αλλά δεν μπόρεσα να ξεχωρίσω, εάν το είπε από λύπηση ή απογοήτευση ότι δεν θα είχα απόδοση στη δουλειά. Πάντως του θύμιζα τα δικά του, σ' αυτήν την ηλικία είχε πάει και αυτός στην Πόλη και έζησε εκεί δουλεύοντας όλη του τη ζωή…

Και μετά τα πενήντα ήρθε και έκανε αυτό το μαγαζί το οποίο ήταν ένα παλιό χάνι. Μπροστά στο δρόμο είχε μια μικρή σάλα με έξι τραπέζια, ακολουθούσε ένας διάδρομος οχτώ-δέκα μέτρων και ενάμισι μέτρο φαρδύς, δεξιά ήταν η κουζίνα και μια αποθήκη, και αριστερά δύο ή τρία δωμάτια όπου έμενε ο κυρ Αναστάσης με τους γιους του και ο διάδρομος έβγαινε σε μια μεγάλη βεράντα, ύψους 15 μέτρων περίπου.

Το κτίριο από το πίσω μέρος ήταν τριώροφο και από μπροστά ισόγειο. Η βεράντα ήταν στρωμένη με καρεκλοτράπεζα και από κάτω της ήταν ένα κτήμα δεκαπέντε είκοσι στρεμμάτων περίπου με λεμονοπορτοκαλιές που την άνοιξη μοσχοβολούσαν τα λουλούδια τους. Εκεί είχε ένα άλλο δωμάτιο που με οδήγησε ο κυρ Αναστάσης και μου είπε εδώ θα κοιμάσαι.

Το κτίριο ήταν παμπάλαιο να μη πω ερείπιο και στο υπόγειο και την αυλή του πίσω μέρους που ήταν πολύ μεγάλη φιλοξενούσαν ζώα, άλογα μουλάρια γαϊδούρια είχε και ειδικούς χώρους που τους ρίχνανε χόρτο. Όλες οι μετακινήσεις τότε γίνονταν με ζώα. Εάν εκείνη την εποχή είχες άλογο με σέλα για καβάλα ήταν σαν να έχεις αυτοκίνητο.

Εγώ την επόμενη χρονιά στα 13 μου χρόνια θα έβλεπα για πρώτη φορά αυτοκίνητο! Και τι αυτοκίνητο ,ένα φορτηγάκι που μετέφερε μπάζα. Ένα θείο μου στην Αμερική τον είχε σκοτώσει αυτοκίνητο και στο χωριό έλεγαν τον έκοψε το αυτοκίνητο και όταν είδα για πρώτη φορά -ήμουν με τον πατέρα μου- και τον ρώτησα πως τον έκοψε τον θείο Σπύρο το αυτοκίνητο αφού δεν έχει ούτε μαχαίρια ούτε ψαλίδια;

Βέβαια οι δρόμοι δεν γίνονταν με τον κασμά και με το φτυάρι, ήθελαν μηχανήματα και μηχανήματα δεν υπήρχαν γιατί δεν υπήρχαν ποτέ χρήματα για τέτοιες δουλειές. Και μια κωμόπολη σαν το Φιλιάτι με 4-5 χιλιάδες κατοίκους δεν είχε καμιά επικοινωνία με κανένα διοικητικό κέντρο της περιοχής. Είχε όμως ηλεκτρικό. Ένας θαυμάσιος άνθρωπος είχε κάνει ένα μικρό κέντρο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Και έτσι υπήρχε πολύ φως. Τα φώτα άναβαν μόλις σκοτείνιαζε και έσβηναν στις δώδεκα παρά τέταρτο.

Την επομένη ο πατέρας μου έφυγε και έμεινα για πρώτη φορά μόνος μου μακριά από τους δικούς μου διεκδικώντας μια θέση στον ήλιο… Το πρώτο βράδυ όταν έσβησε το φως άρχισα να φοβάμαι γιατί κυκλοφορούσαν ποντίκια και κάθε λίγο τσίριζαν.

Επίσης όλη η πόλη είχε κάτι μαύρα σιχαμερά πουλιά που τα έλεγαν κάργες και έσκουζαν κι αυτά από τις πρώτες πρωινές ώρες. Όταν ο κυρ Αναστάσης με ρώτησε αν κοιμήθηκα καλά του είπα για τα ποντίκια και τα περίεργα πουλιά, μου είπε να μη φοβάμαι και ότι για τα ποντίκια θα μου δώσει μια φάκα…όσο για τα πουλιά είναι άκακα.

Ο κυρ Αναστάσης καταγόταν από το χωριό Γηρομέρι και είχε τρεις γιους. Ο πρώτος, ο Κώστας, είχε τελειώσει την Παιδαγωγική ακαδημία Ιωαννίνων και περίμενε διορισμό δασκάλου. Ο δεύτερος, ο Γιώργος, δεν τα πήγαινε καλά με το σχολείο και το είχε εγκαταλείψει. Τώρα βοηθούσε τον πατέρα του στο μαγαζί και ο τρίτος, ο Αντώνης, ήταν μαθητής στο γυμνάσιο Παραμυθιάς.

Ο κυρ Αναστάσης κάθε μέρα μαγείρευε τρία τέσσερα είδη φαγητών και έτρωγαν από 30 έως 50 άτομα την ημέρα. Οι μισοί ήταν δημόσιοι υπάλληλοι διαφόρων υπηρεσιών και οι περισσότεροι πρωτοδιόριστοι συνήθως εργένηδες γιατί φρόντιζαν να μετατεθούν κάπου καλύτερα και οι άλλοι μισοί ήταν ταξιδιώτες περαστικοί και μερικοί που κατέβαιναν από τα χωριά τους για ψώνια και επέστρεφαν το βράδυ.

Άλλοι κατέβαιναν να πάρουν τις συντάξεις τους και άλλοι για τα δικαστήρια μια και οι αγροζημιές δεν είχαν τέλος, αμερικανοί μετανάστες που είχαν δουλειές στις τράπεζες και πολλοί στρατιωτικοί που υπηρετούσαν τότε στο τάγμα προκαλύψεως.

Επίσης κάθε Πέμπτη είχε παζάρι και κατέβαινε πολύς κόσμος απ' τα χωριά και εκείνη την ημέρα είχαμε περισσότερη δουλειά. Επί πλέον κάθε μέρα φτιάχναμε και 25-30 οκάδες γιαούρτι και το δίναμε στα σπίτια.

Και εγώ κάθε μέρα γύριζα στα σπίτια και μάζευα τα πήλινα τσανάκια από το γιαούρτι με ένα καλάθι στο χέρι και ένα χαρτί με τα ονόματα και τη διεύθυνση των πελατών. Αυτή ήταν η πιο επιθυμητή δουλειά να γυρίζω στους δρόμους και να μαθαίνω την πόλη, γι αυτό δεν βαρυγκωμούσα ποτέ.

Δεν θα ξεχάσω ποτέ τον κυρ Αναστάση που έβριζε αν καμιά νοικοκυρά μου έδινε το τσανάκι του γιαουρτιού άπλυτο. Τη βρομιάρα!…Ηλία να μη της ξαναδώσεις γιαούρτι. Να της πεις πως είναι πουλημένα. Και την άλλη μέρα το ίδιο. Αυτή είναι ικανή να βάλει τις γάτες να το γλείφουν!..

Και ο κυρ Αναστάσης είχε πάντα καυτή αλισίβα για να ζεματίσει τα τσανάκια ακόμα και τα πλυμένα. Κάθε μέρα βοηθούσα τον κυρ Αναστάση στο μαγείρεμα, στα ψώνια και στο καθάρισμα των χορταρικών.

Σκούπιζα τη σάλα, το πεζοδρόμιο και έπλενα τα ποτήρια με καυτή σαπουνάδα και τα ξέπλενα με κρύο νερό. Δεν τα σκούπιζα ποτέ γιατί ο κυρ Αναστάσης έλεγε ότι τα ποτηρόπανα αφήνουν χνούδι.

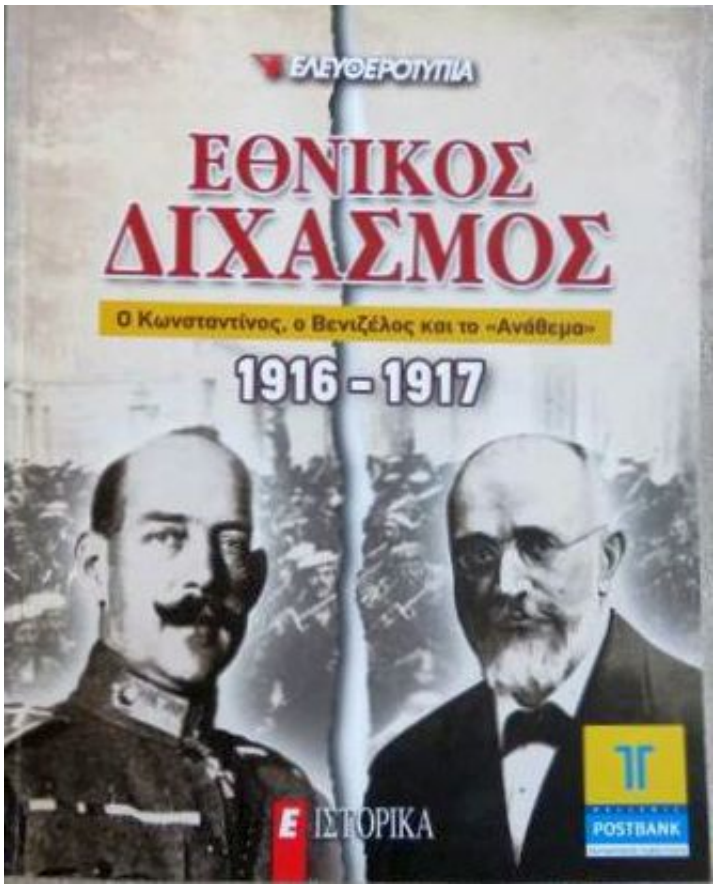
Κατά τις δέκα έβγαινα για τα τσανάκια και περνούσα και από το πρακτορείο εφημερίδων να πάρω τον ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ του Πουρνάρα για τον κυρ Αναστάση. Οι εφημερίδες της εποχής οι πιο επίκαιρες ήταν της προηγούμενης μέρας και πολύ συχνά ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες μπορεί να ήταν και τριών ημερών.

Λόγω του κινήματος που είχε γίνει την 1η Μαρτίου, δηλαδή πριν είκοσι μέρες και είχε αποτύχει, όλη η Ήπειρος κατά 80% ήταν Βενιζελική και όλος ο κόσμος αγωνιούσε για τις εξελίξεις και έτρεχε για εφημερίδες να μάθει τι έγινε.

Η πόλη των Φιλιατών επαρχιακή έδρα, πέρα από τα τόσα χάλια που είχε, δεν είχε ούτε νερό. Κεντρική ύδρευση δεν υπήρχε αλλά μόνο πηγάδια στα σπίτια και δημόσια πηγάδια για κείνους που δεν είχαν δικά τους. Στο μαγαζί νερό μας έφερνε μια γυναίκα με τη βαρέλα.

Γεμίζαμε ένα μεγάλο βαρέλι για τη λάτρα και κάθε μεσημέρι μας έφερνε μια βαρέλα φρέσκο για τους πελάτες και μια το βράδυ, αλλά δεν ήταν λίγες οι φορές που εγώ πεταγόμουν δίπλα στου γιατρού του Δονάτου να πάρω μια κανάτα κρύο νερό απ' τη στέρνα του.

Η κυρά Μαρία για κάθε βαρέλα έπαιρνε δύο δραχμές και την έφερνε φορτωμένη στην πλάτη της από πεντακόσια μέτρα μακριά. Η ίδια πήγαινε και σε άλλα σπίτια και μαγαζιά και ξενόπλενε σε πολλά σπίτια γιατί είχε μεγάλη οικογένεια και ο άντρας της ήταν άρρωστος.

Όλοι οι πελάτες εκείνη την εποχή δεν μιλούσαν για τίποτε άλλο εκτός από πολιτικά. Οι πιο πολλοί ήταν Βενιζελικοί και κατηγορούσαν τους λαϊκούς του Τσαλδάρη ότι δεν θα αφήσουν τίποτε όρθιο… Και ότι άρχισαν ήδη να καταγράφουν τους Βενιζελικούς αξιωματικούς και δημόσιους υπαλλήλους και ότι θα τους διώξουν όλους.

Ο κ. Γεράσιμος που είχε ραφείο και εκεί ράβανε τα κοστούμια τους όλοι γιατί όπως λέγανε ήταν ο καλύτερος ράφτης. Και εκείνη την εποχή πουθενά δεν πουλούσαν έτοιμα ρούχα αλλά μόνο παραγγελία. Ο κύριος Γεράσιμος λοιπόν έλεγε για τους πολιτικούς ότι όλοι τους ήταν μασκαράδες και κορόϊδευαν τον κόσμο που υπέφερε τα πάντα ζώντας μέσα στη φτώχεια και αυτός δεν ήταν ούτε με τους Βενιζελικούς που ήταν οι περισσότεροι ούτε με τους Λαϊκούς που τους έλεγε Καραγκιόζηδες!...

Ο κύριος Γεράσιμος ήταν εργένης και έτρωγε μεσημέρι βράδυ σε μας και πάντοτε άρχιζε με πολιτικές συζητήσεις. Ήταν πολύ καλός ομιλητής όπως έλεγαν και τον άκουγαν όλοι τους με ευγένεια και προσοχή. Ήταν τότε γύρω στα σαράντα και δεν ήθελε ποτέ να τον λένε Μπάρμπα…

Την επόμενη χρονιά τον Αύγουστο 1936 με τη δικτατορία του Μεταξά όπως έλεγαν τον είχε πιάσει κι αυτόν η αστυνομία μαζί με καμιά 20ρια άλλους και είχαν στείλει εξορία όπως έλεγαν.

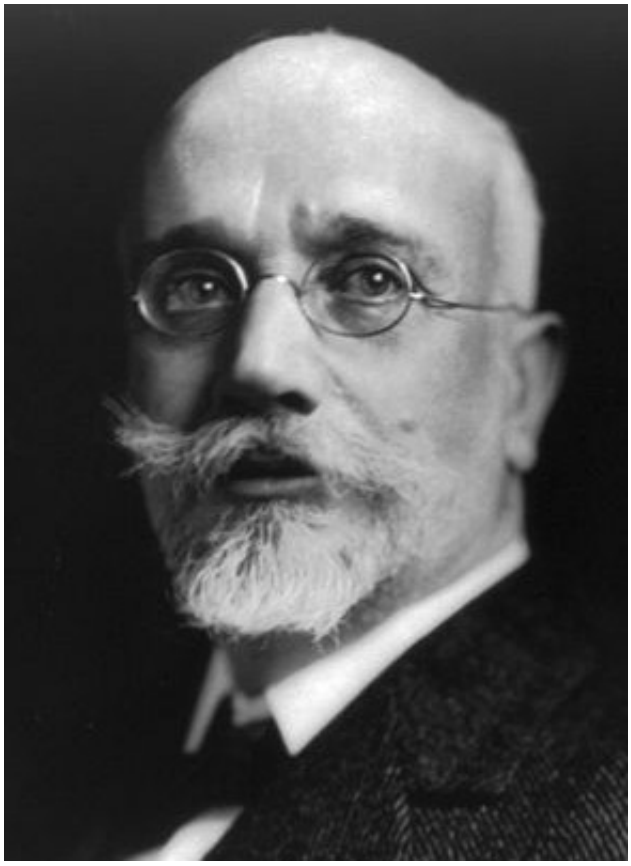
Τα Χριστούγεννα τους είχαν αφήσει όχι όλους μόνο όσους έκαναν δήλωση και οι πιο πολλοί απ' αυτούς είχαν κάνει. Στον μπάρμπα Γεράσιμο οφείλω το ότι έμαθα να καταγράφω τις σκέψεις μου σε κάποιο χαρτί και να μιλάω με θάρρος μπροστά σε κόσμο παρ' όλο που είχα πάει μόνο στο δημοτικό σχολείο.

Στην εποχή του κινήματος και της μαθητείας μου στο εστιατόριο του κυρ Αναστάση ο πιο σημαίνων πελάτης ήταν ο κ. Χρήστος. Η καταγωγή του από το χωριό Φοινίκι, μισή ώρα έξω από το Φιλιάτι. 50-55 χρονών τότε ήταν αυτός που είχε δημιουργήσει τη μονάδα ηλεκτροπαραγωγής και μετά την είχε παραχωρήσει στους αδελφούς Αγγελόπουλους.

Δεν είχε οικογένεια ζούσε μόνος του και ήταν μόνιμος πελάτης μας. Του άρεσε η κάθε είδους συζήτηση και ήταν ζωντανή εγκυκλοπαίδεια ο καλύτερα ενημερωμένος πολιτικά. Ήταν ομιλητικότατος με όποιον έβρισκε και για οποιοδήποτε θέμα.

Εμένα μου άρεσε να τον ακούω να μιλά, για την παράδοση της Θεσσαλονίκης για την προσπάθεια των Βουλγάρων να την καταλάβουν αυτοί και τις μάχες μαζί τους, για τη διαφωνία Βενιζέλου - βασιλιά Κωνσταντίνου για την Μικρά Ασία και τόσα άλλα. Φυσικά κατέκρινε τον Βενιζέλο γιατί δεν ξερίζωσε το Παλάτι εκείνη την εποχή, και τώρα το βρίσκει ο ελληνικός λαός μπροστά του… να μην αμφιβάλλει κανένας ότι τώρα θα επιχειρήσουν να φέρουν τον βασιλιά.

Επίσης αξιόλογοι πελάτες ήταν ο κύριος Τάκης Θεολογής δικηγόρος, ο διευθυντής του Ταμείου που λεγόταν Πετράκης και ήταν από την Πελοπόννησο και που κατά τον κυρ Αναστάση ήταν δημοκρατικός και το γνώριζε από την εφημερίδα που διάβαζε και που λεγόταν «ελεύθερος άνθρωπος», ο κύριος Στουρνάρας προϊστάμενος της Νομαρχίας που είχε δυο γιους της ηλικίας μου και που ο ένας σκοτώθηκε… αντάρτης, ο κύριος Λάλας επίσης στη Νομαρχία, ο κος Πρόγκας, ο Πορφύρης εφοριακοί, ο κος Πέτρου και ο κος Κόλιας ταμειακοί ο Κος Θεολογής από την Τράπεζα Αθηνών και κάποιοι που είχαν μαγαζιά και που όλοι σχεδόν τα Σαββατοκύριακα πήγαιναν στα χωριά τους και όλων σχεδόν οι εφημερίδες κατέληγαν σε μένα, μαζί με τον ανεξάρτητο του κυρ Αναστάση που εγώ τότε την έβλεπα σαν την καλύτερη εφημερίδα.

Ελευθέριος Βενιζέλος

Παρακολουθούσα πάντοτε με μεγάλο ενδιαφέρον όλες τις πολιτικές συζητήσεις που κρατούσαν μέχρι τις 11.30 μισή ώρα πριν σβήσουν τα φώτα και δεν με πείραζε καθόλου που αυτός ο χρόνος κοβότανε από τον ύπνο μου, αρκεί να σχολίαζαν τον εμφύλιο πόλεμο της Ισπανίας και για την επέμβαση των μεγάλων.

Φθινόπωρο 1935. Οι Λαϊκοί και οι Βασιλικοί, όπως τους έλεγε ο μπάρμπα-Γεράσιμος και ο κ. Τάκης Θεολογής ο δικηγόρος είχαν προγραμματίσει δημοψήφισμα για να φέρουν τον βασιλιά που γι' αυτούς ήταν έγκλημα κατά της πατρίδος!...

Και ο Δήμαρχος της πόλεως που ήταν μαζί τους κάθε λίγο και λιγάκι, γιορτή καθημερινή, αμολούσε την μπάντα του Δήμου και γύριζε στην πόλη παίζοντας «του αετού τον γιο!…».

Την μπάντα την ακολουθούσαν -κατά τον μπάρμπα Γεράσιμο- όσοι γύφτοι μπορούσαν να μαζέψουν δίνοντας τους από ένα τάληρο και το τραγουδούσαν προκλητικά με όλη τους τη δύναμη. Ακολουθούσε μαθητόκοσμος και πιτσιρικαρία, αλλά και κατάβρεγμα πολλές φορές από κείνους που είχαν αντίθετη γνώμη.

Μαζί μ' αυτούς βρέθηκα μια μέρα κι εγώ χωρίς να το καταλάβω και με είδε ο μπάρμπα Γεράσιμος. Πήγε αμέσως στον κυρ Αναστάση και του είπε να προσέχεις αυτόν τον μικρό γιατί τον είδα με την μπάντα του Δήμου να τραγουδάει στους δρόμους «του αετού το γιο!»

Είναι καλή πάστα παιδί και είναι κρίμα να μπλέξει μ' αυτούς τους αλήτες που μιλάνε για βασιλιάδες ενώ η Ελλάδα απ' άκρη σ' άκρη λιμοκτονεί. Τον Νοέμβριο που έγινε το δημοψήφισμα εγκρίθηκε ο ερχομός του βασιλιά με 98,5 % ενώ όλοι οι θαμώνες του μαγαζιού θεωρούσαν τον ερχομό του καταστροφή!

Στο ίδιο κτίριο που ήταν το εστιατόριο, δίπλα αριστερά ήταν ένα τσαγκαράδικο του Γιάννη Κόντη, εκεί δούλευαν πέντε έξι άτομα, φτιάχνοντας καινούρια παπούτσια επί παραγγελία. Μεταξύ αυτών εργαζόταν και ένας νεαρός πάρα πολύ ψηλός περασμένα δυο μέτρα.

Ήταν ο πιο ψηλός άνθρωπος που είχα δει ως τότε. Όλοι τους τραγουδούσαν συνέχεια ,πέρα από τα μοντέρνα τραγούδια τραγουδούσαν και χορωδιακά αλλά και κάποια άλλα τραγούδια που τα έλεγαν επαναστατικά με ωραία λόγια, που δεν χόρταινες να τα ακούς.

Εμένα κάθε φορά που με έχανε ο κυρ Αναστάσης ήξερε ότι θα με εύρισκε εκεί. Μια μέρα μου λέει, δεν θέλω να πηγαίνεις εκεί γιατί αυτοί είναι όλοι τους κομμουνιστές! Και όλοι τους έχουν λογαριασμούς με την αστυνομία και κάποτε θα έχουν κακά ξεμπερδέματα. Δεν μίλησα, δεν πείστηκα αλλά του υποσχέθηκα ότι δεν θα ξαναπάω γιατί τον σεβόμουν πολύ τον κύριο Αναστάση.

Οι πιο πολλές εφημερίδες κατέκριναν την αλλαγή που είχε γίνει στο πολίτευμα και προπαντός κατέκριναν το διώξιμο των Βενιζελικών αξιωματικών. Και σε κείνους που μείνανε τους άλλαξαν ακόμα και το εθνόσημο. Τους έβαλαν άλλο με δυο μικρούς κύκλους και μια κορώνα.

Έλεγαν ακόμη ότι εκείνους που έδιωξαν τους καθαίρεσαν πρώτα μπροστά στους στρατιώτες. Και εγώ που για πρώτη φορά είχα συναντήσει αυτή τη λέξη και δεν ήξερα τι ακριβώς σημαίνει, ρώτησα τον κυρ Αναστάση και κείνος υψώνοντας τη φωνή του και θυμωμένος μου λέει, τους ξεφτιλίσανε!.. σαν να τους έλεγαν δεν είσθε άξιοι να φέρετε την τιμημένη στολή του αξιωματικού, τους έβγαλαν το εθνόσημο από τα πηλίκια τους, τους ξήλωσαν τις επωμίδες από τις πλάτες τους, ακόμα τους έκοψαν τα κουμπιά από τη στολή τους με το σήμα της δημοκρατίας.

Μιλούσε νευριασμένα και ήταν έτοιμος να κλάψει. Εγώ τα έχασα! Πως ήταν δυνατόν να κάνουν τέτοιο πράγμα μπροστά στους στρατιώτες και πως αφέθηκε σε τέτοιο ξέσπασμα ο κυρ Αναστάσης.

Στις συζητήσεις που γινόταν εκείνη την εποχή κάποιοι έλεγαν ότι αυτό έγινε σε μεμονωμένες περιπτώσεις από πρωτοβουλία κάποιων διοικητών μονάδων και ότι σύντομα θα δοθεί γενική αμνηστία σε όλους. Αμνηστία δόθηκε αλλά στο στράτευμα δεν επανέφεραν κανέναν!...

Ούτε και στον πόλεμο του σαράντα τους χρησιμοποίησαν παρά τα κενά που υπήρχαν γιατί ακόμα και τότε το παλάτι τους θεωρούσε επικίνδυνους. Μια μέρα η κυρά Μαρία η γυναίκα που μας έφερνε νερό ήρθε πρωί στο μαγαζί και είπε στον κυρ Αναστάση ότι ήρθε νωρίς γιατί θα πάει στην- κ. Μαζαράκη -τη σύζυγο του υπομοίραρχου της χωροφυλακής να τη βοηθήσει να μαζέψουν το νοικοκυριό της γιατί θα φύγουν. Τον άνδρα της τον διώχνουν από τη χωροφυλακή γιατί ήταν Βενιζελικός.

Που θα πάει ο καημένος με τέσσερα παιδιά στα σχολεία. Και ο κυρ Αναστάσης της απάντησε έρχονται δύσκολες μέρες κυρία Μαρία. Ένα βράδυ πέρασε ο κ. Χαρίλαος ο μπακάλης της γειτονιάς

μας, ήταν σκνίπα στο μεθύσι, και λόγο στο λόγο με τα διάφορα πολιτικά, χωρίς να το καταλάβω, άρχισαν να βρίζονται με τον κυρ Αναστάση για τον Βενιζέλο.

Ο κυρ Αναστάσης είχε μια μεγάλη εικόνα -λιθογραφία- του Βενιζέλου σε μεγάλη κορνίζα με τζάμι και από κάτω έγραφε ο Έλλην Καβούρ! Και εγώ που δεν ήξερα το τι σημαίνει Καβούρ, ρώτησα τον κυρ Αναστάση που μου εξήγησε ότι ήταν ιταλός πολιτικός που ένωσε όλη την Ιταλία και την είχε κάνει μεγάλη όπως ο Βενιζέλος την Ελλάδα!…

Ο κύριος Χαρίλαος με ένα ποτήρι που πέταξε στον πίνακα του Βενιζέλου έσπασε το τζάμι της ο πίνακας ταλαντεύτηκε, έπεσε κάτω και έγινε χίλια κομμάτια. Τότε ο κυρ Αναστάσης είδε έναν χωροφύλακα που περνούσε τυχαία, ήταν και Κρητικός, του μίλησε για το συμβάν και έκανε μήνυση στον κ. Χαρίλαο.

Και εμένα με έβαλε μάρτυρα. Την ημέρα της δίκης, βλέπω τον κ. τάδε στη θέση του προέδρου-ντρέπομαι που δεν θυμάμαι το όνομα του γιατί ήταν θαυμάσιος άνθρωπος, ήταν πελάτης μας μεσημέρι βράδυ, αυτός ήταν ο Ειρηνοδίκης που θα δίκαζε τον κ. Χαρίλαο, ήταν και Βενιζελικός όπως έλεγε ο κ. Αναστάσης, τελικά τον δίκασε δέκα μέρες φυλακή πλήρωσε και αφέθηκε ελεύθερος.

Τον Μάιο του 1936 έγιναν εκλογές αλλά πριν από τις εκλογές στη Θεσσαλονίκη είχαν γίνει μεγάλες απεργίες και σκοτωμοί, όπως έγραφαν οι εφημερίδες της εποχής και γινόταν κάθε μέρα διαδηλώσεις.

Εγώ τότε δεν ήξερα τι είναι οι απεργοί και ρώτησα τον κυρ Αναστάση που μου είπε ότι δεν είναι καλοί άνθρωποι, ότι δεν θέλουν να δουλέψουν, κάνουν φασαρίες και εμποδίζουν και κείνους που θέλουν να δουλέψουν και σπάνε και τα μαγαζιά και τα εργαστήρια όπου κάποιοι δουλεύουν και δεν απεργούν. Στο μαγαζί δεν άκουγες τίποτε άλλο από τις εκλογές.

Ποιοι πολιτικοί θα έρθουν, τις ομιλίες που θα κάνουν τις συγκεντρώσεις των κομμάτων και όλοι συμφωνούσαν ότι και πάλι πρώτο κόμμα θα έρθουν οι Βενιζελικοί που τότε είχαν αρχηγό το Σοφούλη.

Οι εκλογές θα γινόταν με το σύστημα της απλής αναλογικής-όπως έλεγαν και ότι θα έβγαιναν βουλευτές και πολλοί ανεξάρτητοι. Εγώ φυσικά δεν καταλάβαινα τίποτε απ’ αυτά που έλεγαν παρ’ όλο που παρακολουθούσα συνέχεια τις συζητήσεις.

Δίπλα στο τσαγκαράδικο εκείνες τις ημέρες είχαν πολλά τρεχάματα. Είχαν έρθει από τα Γιάννενα 3-4 τσαγκάρηδες και είχαν φέρει δυο τρεις βαλίτσες με χαρτιά που μιλούσαν για τις εκλογές και είχαν και ζωγραφισμένα σφυροδρέπανα! Αυτά τα έλεγαν αφίσες και έγραφαν «ΨΗΦΙΣΤΕ ΠΑΛΛΑΪΚΟ ΜΕΤΩΠΟ».

Άλλα χαρτιά είχαν μεγάλα κόκκινα σφυροδρέπανα και έψαχναν να βρουν μεγάλες σκάλες και τα κολλούσαν κάτω απ’ τις μαρκίζες ακόμα και στα τριώροφα κτίρια για να μη τα φτάνουν και τα σκίζουν οι χωροφύλακες και εκείνοι που τους έβαζε η αστυνομία.

1952, μετά από δέκα έξι χρόνια μια τέτοια αφίσα ήταν ακόμη εκεί που την είχαν κολλήσει παρά τα όσα μεσολάβησαν-πόλεμος κατοχή εμφύλιος- η αφίσα ακόμη εκεί το 1952 κάτω από τη μαρκίζα στο τριώροφο σπίτι της κυρίας Ανέζας της μαμής. Δεν μπορούσε να τη φτάσει κανένας!.. Την είχαν βάλει δένοντας κάποιον από τις μασχάλες και κατεβάζοντας τον κρεμασμένο από την ταράτσα.

Από όλους τους πελάτες, ο πιο ανήσυχος ήταν ο κ. Θεολογής ο δικηγόρος. Ανησυχούσε αν θα έβγαινε ένας φίλος από την Άρτα, δικηγόρος και κείνος και συμφοιτητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

, ήταν υποψήφιος με το αγροτικό κόμμα του Μυλωνά και βγήκε με τα υπόλοιπα της Β΄ κατανομής. Πέτρο Γαρουφαλιά τον έλεγαν.

Προερχόταν και από αγροτική οικογένεια. Ήταν αυτός που οπωσδήποτε πάει το μυαλό σας. Είπαμε από αγροτική οικογένεια και καλό παιδί όπως έλεγε ο συνάδελφος του και συμφοιτητής του κος Τάκης Θεολογής.

Με τη διαφορά ότι ο κ. Πέτρος εθήτευσε τότε σαν αγροτιστής κοντά στον Μυλωνά, αργότερα σαν σοσιαλιστής κοντά στον κ. Παπανδρέου και στη συνέχεια προβιβάστηκε σε Παλατιανό!.. και σε λίγο πέρασε στους υγιώς σκεπτόμενους έλληνες…στους ακραιφνείς δημοκράτες με τον κ. Νόβα και τον κ. Μητσοτάκη αλλά δεν του έφτασε ως εκεί, συνέχισε με τους χουντικούς και την γελοιοποίηση στην ομόνοια όταν του φώναζαν Πέτρο κάνε μπλούμ!...

Ενώ ο φίλος σου κύριε Πέτρο ο Τάκης Θεολογής που ανησυχούσε μήπως δεν βγεις στις εκλογές του 1936, σκέψου τι θα έχανε η Ελλάδα, πέθανε στις στέπες της Σαμαρκάνδης(Ουζμπεκιστάν)!... στη στέγη του κόσμου ψάχνοντας τα ίχνη των Ελλήνων!…

Στις αρχές Ιουλίου του 1936 άρχισε και ο εμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία. ΟΙ εφημερίδες λόγω των γεγονότων στην Ισπανία είχαν στείλει ανταποκριτές οι οποίοι έστελναν συνέχεια ανταποκρίσεις. Και εγώ στον κόσμο μου, δεν μπορούσα να καταλάβω που τα μαθαίνουν όλα αυτά οι δημοσιογράφοι και τα γράφουν και πως τη μόνη δουλειά που θα ήθελα να κάνω ήταν να δουλεύω στις εφημερίδες.

Και σε μερικές εβδομάδες ήξερα καλύτερα τον πολιτικό χάρτη της Ισπανίας από της Ελλάδας. Ξέχασα να αναφέρω ότι εκείνη τη χρονιά είχε πέσει περονόσπορος στους πολιτικούς.

Τον Μάρτη πέθανε ο Βενιζέλος, τον Απρίλη ο Κονδύλης τον Μάη ο Τσαλδάρης και τον Ιούνιο ο Δεμερτζής. Και όλοι έλεγαν πως ο Μεταξάς που ήταν εφεδρεία του παλατιού και της Αγγλίας βρήκε την ευκαιρία και κήρυξε την δικτατορία καθ' υπόδειξη τους.

Υ.Γ. Ο Ηλίας Τσουρής γυιός του Σπύρου Τσουρή και της Μαρίνας το γένος Χρήστου Γκάτζιου, γεννήθηκε το 1923 στον Τσαμαντά. Τελειώνοντας το Δημοτικό, δωδεκάχρονο αγόρι, πήρε το δρόμο της ξενητειάς.

Οι σταθμοί της πολύχρονης διαδρομής του, Φιλιάτι, Γιάννενα, Αθήνα. Επέστρεψε στο χωριό κατα την διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, όπου πήρε μέρος στην εθνική αντίσταση στην Ηπειρο, μέσα απ΄τις γραμμές της ΕΠΟΝ και του ΕΛΑΣ.

Με το τέλος του πολέμου το 1945 επέστρεψε στην Αθήνα. Εζησε δηλαδή κάποια απ΄τα σκληρά αλλά και μεγάλα χρόνια του 20ου αιώνα. Εφαγε το πικρό ψωμί της ξενητειάς και βίωσε την ταπείνωση της φτώχειας, μορφώθηκε μόνος του, έμαθε ξένες γλώσσες και από το άγουρο παιδί για όλες τις δουλειές στο Φιλιατιώτικο χάνι της δεκαετίας του 30, εξελίχθηκε σε έναν πετυχημένο μαίτρ, που δούλευε στα καλύτερα εστιατόρια και νυχτερινά κέντρα της Αθήνας τις δεκαετίες του 50 και του 60 και σε έναν πετυχημένο επιχειρηματία στο χώρο της εστίασης αργότερα.

Από το 1956 ζούσε με την οικογένεια του στα Νέα Λιόσια Αττικής (σημερινό ΙΛΙΟΝ) όπου και πέθανε τον ιούνιο του 2012. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του κατέγραψε τις μνήμες του σε 400 χειρόγραφες σελίδες απ΄τις οποίες παραθέτουμε στη μνήμη του κάποια αποσπάσματα που αφορούν το χωριό, το Φιλιάτι και τα Γιάννενα.

_ Ο Ηλίας Τσουρής πρώτος απο αριστερά, οταν υπηρετούσε στον Ελλ. Στρατό. Διακρίνονται επίσης οι συντοπίτες Γρηγόρης Σ. Κέντρος (δεύτερος απο αριστερά),Μιχάλης Καλέσης και Γιάννης Μπότσικος.

Επάνω